

Продовження досудового розслідування пов'язане з необхідністю здійснення значної кількості процесуальних дій, які неможливо провести у відведений законом проміжок часу. Зважаючи на викладене, зазначена норма по суті покладає на слідчого суддю обов'язок здійснення кримінального переслідування, що відповідно до засади змагальності є недопустимим. Зважаючи на це, було б доцільно передбачити процесуальний порядок продовження строків досудового розслідування шляхом погодження цього процесуального рішення з прокурором.

Судовий контроль за вказаним процесуальним рішенням було б доречно передбачити лише у тих випадках, коли заінтересовані сторони не погоджуються з продовженням досудового розслідування, вважаючи дії слідчого, прокурора неефективними, такими, які умисно затягують строки досудового розслідування.

Список бібліографічних посилань

1. Кушпін В. П., Цилюрик І. І. Про слідчого суддю як суб'єкта здійснення судового контролю. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2016. № 850. С. 513–520.

2. Назаров В. В., Тракало Р. І. Судовий контроль у кримінальному провадженні: теоретичні та практичні аспекти. *Європейські перспективи.* 2014. № 10. С. 89–95.

3. Рогальська В. В. Змагальність у досудовому провадженні : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 172 с.

Одержано 05.04.2019

УДК 340.15(34)

Євгенія Сергіївна ЛОГВИНЕНКО,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7687-843X>;

Ігор Альбертович ЛОГВИНЕНКО,

кандидат історичних наук, доцент,

завідувач кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1505-4418>

ТІЛЕСНІ ПОКАРАННЯ У СТАРОДАВНІЙ ІНДІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Прагнення України стати цивілізованою правовою європейською країною вимагає проведення низки реформ, які охоплюють усі сфери життєдіяльності нашої держави. Однією з ключових серед них є правова. Захист від злочинних посягань на владу, забезпечення прав і свобод громадян, боротьба із злочинністю – це ті невідкладні завдання без вирішення яких не можна досягнути бажаного результату – стати рівноправним членом сім'ї європейських народів. Важливе місце у боротьбі проти злочинності має створення ефективної системи покарання, яка б виконувала не тільки репресивну функцію, а й виховну та превентивну. Практика показує, що посилення покарання, як правило, не призводить до зменшення кількості злочинів. Незважаючи на це, деякі політики та правознавці вважають суворі покарання найбільш дієвим кроком у боротьбі зі злочинністю. Тим більше, частина суспільства переконана, що такі покарання, як тілесні, варто застосовувати за такі злочини як крадіжка, грабіж, хуліганство тощо. У сенсі розуміння сутності та ефективності суворих покарань взагалі, і тілесних зокрема, варто звернутися до історії держав Стародавнього світу, де вони застосовувалися доволі широко.

Отож, історія тілесних покарань бере свій початок із стародавніх часів. Найбільшого законодавчого впорядкування та ідеологічного обґрунтування тілесні покарання знайшли в Стародавній Індії. Закони Ману в настановах царю визначають три заходи щодо приборкання «беззаконних» – ув'язнення, заковування в ланцюги та тілесні покарання (ст. 310, VIII) [1, с. 318]. Закони визначають «десять об'єктів покарання», однак вони не стосуються брахманів, які мали право «піти неушкодженими», тобто уникали тілесних покарань (ст. 124, VIII). «[Ці об'єкти]: орган дітородний, черево, язик, обидві руки і п'яте – обидві ноги, [а також] око, ніс, обидва вуха, майно і тулуб» (ст. 125, VIII). Неважко помітити, що більшість так званих «об'єктів» передбачалась для

застосування саме тілесних покарань. Заслуговує на увагу те, що визначався і порядок, так би мовити, черговість, їх застосовування: «Спочатку слід зробити зауваження, після нього – догану, третім [іде] штраф [і тільки] після цього вище – тілесне покарання» (ст. 129, VIII). Але в разі необхідності можна одночасно накласти всі названі покарання (ст. 130, VIII) [1, с. 288]. Цар мав право призначати тілесні покарання усім, крім брахманів, навіть жінкам, дітям, старим людям, психічно хворим, безпорадним. Карати їх «різкою, розщепленими стеблами бамбука, мотузкою та іншими [предметами подібного роду]» (ст. 230, IX) [1, с. 378].

Брахмани, як відомо, мали особливі привілеї, що було закріплено в давньоіндійському законодавстві. Так, шудра, у випадку нанесення брахману травм, мав понести тілесні покарання, що «викликають страх» (ст. 248, IX) [1, с. 381]. За образу словом шудра теж підлягав тілесному покаранню (ст. 267, VIII). У Законах Ману записано: «Народжений один раз (шудра. – авт.), який жажливо злословить на двічінароджених, заслуговує відрізання язика, адже він – найнижчого походження» (ст. 270, VIII). У наступній статті приписувалось, що за образу брахмана винному в рот мав бути «вткнутий залізний розпечений стрижень довжиною в дванадцять пальців» (ст. 271, VIII). Тому, хто зневажливо повчав брахмана, загрожувало вливання кип'ячого масла у вуха та рот (ст. 272, VIII). Жорстокі покарання передбачались і за образу дією: «Той член, яким людина нижча вдарить вищого, саме він – у неї повинен бути відрізаний... Підняв руку чи палку, він заслуговує відрізання руки; лягнувши в гніві ногою заслуговує відрізання ноги» (ст. 279, ст. 280, VIII). Обидві руки можна було втратити за спробу схопити брахмана за бороду, волосся, шию, ноги, проміжність (ст. 283, VIII) [1, с. 314].

Навіть за спробу «зайняти місце поруч з вищим» шудрі або чандалу загрожувало клеймування стегна та відрізування сідниць (ст. 281, VIII). Відрізати губи могли за плювання на брахмана, позбавити дітородного органу – за обливання його сечею. Якщо в присутності брахмана в когось із нижчих сталися проблеми зі шлунком і відійшли гази, то йому мали вирізати задній прохід (ст. 282, VIII) [1, с. 311-313].

Слід зазначити, що законодавство Стародавньої Індії захищало не лише особу та привілеї брахмана, а і його майно. У випадку викрадення корови або «дрібних тварин» крадій «негайно мав бути позбавлений половини ноги» (ст. 325, VIII) [1, с. 320]. Якщо в період дощів, восени та взимку більше одного разу на день доїли корів, то винному відрубували великий палець [2, с. 137]. За незаконне привласнювання майна «різні види тілесних покарань» застосовувались не лише до того, хто його привласнив, а й до спільників обладунку (ст. 193, VIII) [1, с. 299]. Як бачимо, підґрунтям цього покарання був принцип колективної відповідальності, який, до речі, як і принцип таліона, не став основою всієї системи покарань Стародавньої Індії.

Також тілесні покарання передбачались за крадіжку коштовних металів, дорогого одягу (ст. 321, ст. 322, VIII) або зерна (ст. 320 VIII) [1, с. 319–320]. За продаж обманом зіпсованого зерна продавець мав бути понівечений, таке ж покарання мав понести і той, хто порушував або знищував межовий знак (ст. 291, IX) [1, с. 388].

Особливо жорстко каралося перелюбство. Закони Ману, насамперед, захищали жінок, які відносилися до «двічінароджених» [3, с. 210]. За Законами цар повинен виганяти з країни тих, хто домагався чужих дружин, попередньо піддавши їх покаранню, яке «викликає трепетання» (ст. 352, VIII) [1, с. 324]. Невідкладне тілесне покарання передбачалося за зґвалтування (ст. 364, VIII), також за зносини чоловіка з нижчої варни з жінкою вищої варни (ст. 366, VIII). Але якщо чоловік «нагло обезчестить дівчину, два його пальці повинні бути відрізані і він заслуговує штрафу в шістьсот пан» (ст. 367, VIII). У разі розбещення дівчини іншою дівчиною винна мала сплатити штраф у двісті пан, сплатити подвійну шлюбну винагороду, а також отримати десять ударів різками (ст. 369, VIII) [1, с. 326–327]. За непристойну поведінку жінці призначалося десять ударів пліттю на торговій площі посеред поселення. Нанести по п'ять ударів «по кожному боку» мав чандал, який вважався недоторканим, що робило для представниць вищих варн це покарання ще ганебнішим. Тому передбачалася можливість замість побиття сплатити штраф [2, с. 167]. Для порівняння: покарання гетери, яка проігнорувала царський наказ і не пішла до вказаного їй чоловіка – тисяча ударів різками або штраф у п'ять тисяч пан [2, с. 131], а жінкам нижчих варн, які залишилися без годувальника, у разі неякісної роботи в прядильні відрізали верхні фаланги великого і вказівного пальців [2, с. 120].

Давньоіндійське законодавство не допускало інцест: «Якщо хтось має зносини з сестрою батька або матері, з дружиною брата матері, з дружиною вчителя, із невісткою, з власною дочкою або сестрою, то йому відрубають статеві органи і він підлягає страті» [2, с. 258]. Отже, можна побачити, що тілесні покарання застосовували й до тих, кого присуджували до страти.

В Стародавній Індії розповсюдженою була практика під час допитів застосовувати тортури. Арсенал катувань був великим і передбачав тортури як для звичайних злочинців (6 палок, 7 плітей, 2 підвішування та вливання води в ніс), так і для особливо небезпечних: 12 ударів тонким свіжим очеретом, 2 удари по стегну, 20 ударів тростиною нактамала, 32 удари по долонях і по ступні, 2 способи «зв'язування скорпіона», 2 способи підвішування, проколювання руки голкою, спалювання одного суглоба пальця, пиття кислого рисового відвару, пиття масла з подальшим виставленням підозрюваного на сонце або лежання вночі на шипах трави балбаджа [2, с. 242].

При цьому знаряддя катувань, їх розміри та тривалість мали враховуватись виходячи із статури того, кого допитують. У разі скоєння державного злочину тортури погоджувалися з государем [2, с. 243].

Брахман не підлягав катуванням, але на його лобі ставилося клеймо осудного. Якщо він украв – клеймо робилося у вигляді собаки, якщо вбив – безголове тіло, якщо звинувачений у перелюбстві з «дружиною вчителя» – у вигляді жіночого статевого органу, якщо звинувачений у п'янстві – знак продавця спиртного. Клеймо робило брахмана ізгоем, позбавляло будь-якого спілкування (ст. 237, ст. 238, IX) [1, с. 379]. «Артхашастра» прописувала, що брахмана, який вчинив злочин і «носить рану від зробленого клейма, государ повинен вигнати з країни або ж помістити на роботи в рудники» [2, с. 243].

Важливо відзначити, що фізична смерть не розглядалася давньоіндійським законодавцем як страшне і, головне, корисне для винного покарання, оскільки вона не могла покращити карму. Однак смерть застосовувалась у випадках нанесення значної та непоправної шкоди. Саме тому законом, як слушно зазначив С.В. Левчук, нижчим кастам передбачалося тілесне покарання, щоб дати можливість злочинцю усвідомити наслідки і ступінь важкості заподіяної шкоди та покращити карму. Стосовно вищих каст, то їх відповідальність визначалась «ідеальним правом», тобто релігійно-етичними й моральними основами права [4, с. 205].

Отже, застосування тортур та жорстоких тілесних покарань у Стародавній Індії мало релігійне підґрунтя. Їх слід розглядати не лише як прагнення влади викоренити злочинність, а й захистити той уклад, який існував в державі та суспільстві. Широко використовувалися тілесні покарання й у боротьбі правителя зі своїми політичними опонентами.

Список бібліографічних посилань

1. Законы Ману / пер. С. Д. Эльмановича, провер. и исправ. Г. И. Ильиным. М. : Эксмо-Пресс, 2002. 496 с.
2. Артхашастра или наука политики / под ред. В. В. Струве. М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1959. 798 с.
3. Лященко Е. Н. Правовое положение женщины по древнеиндийским источникам. *Вестник Волжского университета имени В. Н. Татищева*. 2013. № 2 (78) С. 210–218.
4. Левчук С. В. Религиозно-правовые особенности государственного и общественного строя Древней Индии по законам Ману. *Вестник Российского государственного гуманитарного университета. Серия «Экономика. Управление. Право»*. 2012. № 3 (83). С. 202–211.

Одержано 05.02.2019

УДК 340.5

Юлія Олегівна ЛУКОНЦЕВА,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ОРГАНАМИ ОБЩИННОЇ ЮСТИЦІЇ ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИХ ДЕРЖАВ

У правових системах латиноамериканського типу широко використовується принцип правового плюралізму, який у юридичній літературі характеризується як наявність в одному суспільстві декількох правових механізмів, що по-різному діють в однакових ситуаціях (Ж. Вандерлінден) [1, с. 19], або як стан, при якому дві або декілька правових систем співіснують в одному і тому ж соціальному полі (С. Меррі) [2, с. 870]. Вказане співіснування проявляється як на нормативному, так і на інституційному рівні, зокрема – на рівні функціонування правоохоронних органів. У країнах Латинської Америки недержавні інститути вирішення конфліктів і підтримки громадського порядку, успадковані від традиційного суспільства, продовжують ефективно діяти в сучасних умовах.